

Context

Funzie Fonzie Leesmasjien wordt georganiseerd als een werksessie tijdens Verbindingen/Jonctions 13.

Werkten mee aan de realisatie: Femke Snelting, Wendy Van Wynsberghe, Pierre Marchand, John Haltiwanger, Michael Korntheuer, Hackerspace Brussels, Catherine Lenoble, An Mertens
Interviews & redactie: An Mertens

Licentie

Constant, Brussel, december 2011. Copyleft: dit werk is vrij. Je kan het aanpassen en verspreiden onder de voorwaarden van de Free Art License: <http://artlibre.org>
Het werd geschreven voor VJ13 en geprint op 250 exemplaren in het kader van Artefact STUK, februari 2012.

Illustratie cover

Fonzie leest een scan van Apollinaire's Calligrammes: links zie je het gescande origineel, rechts tekstversie die Fonzie als pdf genereert.

Cd's en dvd's worden massaal gedigitaliseerd in de huiskamer door de liefhebbers en verzamelaars ervan, maar de boekenkast blijft onaangeroerd. Nochtans bestaat er veel enthousiasme voor een DIY-digitalisering van de boekcultuur. Het ontbreekt ons nog aan het juiste gereedschap. Google Books kan dankzij dure machines op grote schaal bibliotheken digitaliseren, maar de illusoire toegankelijkheid van hun archief bezorgt veel liefhebbers rillingen. De uniformiteit van de boeken die op no-time uit de Espresso Book Machine schuiven, ontgoochelt de echte boekliefhebber, ondanks de lichte opwinding die je kan voelen voor het principe. Lezers die de e-reader hebben omarmd, spreken schande van de hoge prijs van het e-boek en zijn het erover eens dat de exclusieve download-per-machine-strategie van Kindle een misdaad mag worden genoemd. Want een goed boek leen je graag uit aan vrienden en familie.

Het Funzie Fonzie Leesmasjien is een artistiek experiment in de richting van het digitaliseren van de huiskamerbibliotheek. Op basis van online-handleidingen, bij elkaar geschreven door thuishknutselaars, bouwden Michael Korntheuer en Hackerspace Brussels een esthetiek verantwoorde boekscanner, met een stofzuiger die automatisch de pagina's omdraait. Elke pagina wordt gefotografeerd en opgeslagen als een .jpg op een server. Pierre Marchand herschreef software die letters herkent en foto's kan omzetten in tekstbestanden (OCR of Optical Character Recognition), waarbij ook het lettertype van het gescande boek wordt opgeslagen voor hergebruik.

Als alles vlot verloopt, is het in principe mogelijk om een facsimili van het gescande boek te maken. De hindernissen onderweg zijn echter multipel. De kans dat het boek beschadigd wordt bijvoorbeeld, is erg groot. De software moet worden getraind, maar zelfs na een grondige training bevat de gereproduceerde tekst nog fouten. Afhankelijk van het lettertype is een l niet altijd van een hoofdletter i te onderscheiden, en dat is nog maar een schoonheidsdetail. Het proces en de bugs, de glitches en de bizarre toevallen zijn de elementen die Constant interesseren. En ook de ervaring van het experiment, de indrukken van de betrokken mensen, de bedenkingen, de fantasieën.

Deze tekst is een stand van zaken, opgemaakt tijdens de voorbereidingen van VJ13.

Sappige vragen & problemen

De eerste vraag die dit project stelt, is er een van **beschikbaarheid**. De stapels boeken die we hadden meegezueld naar HSB voor de eerste ontmoeting met de boekscanner, waren van een oneindige diversiteit, zowel qua taal, als qua genre. Dat is eigen aan de internationale context van Brussel en de interdisciplinaire context van Constant en HSB. Boeken over design, grafische vormgeving en techniek in het Engels, Frans, Russisch, lagen zij aan zij met romans en poëzie in het Nederlands en het Spaans. Ze hadden maar één gemeenschappelijke noemer: ze kwamen allemaal uit een persoonlijke boekenkast. Als we inderdaad een eenvoudige manier vinden om onze boeken te digitaliseren, zoals we dat ook met cd's en dvd's hebben gedaan, op welke manier zullen we die dan gebruiken, beschikbaar stellen en uitwisselen, al is het maar onder vrienden en familie? Deze vraag wordt uitgewerkt in projecten van Constant, zoals Paramoulipisten en de Public Domain Day.

De tweede vraag betrof het **gebruik**. Als we ook met het materiaal aan de slag kunnen, m.a.w. als onze gescande boeken niet alleen beelden zijn, maar ook tekstbestanden, waarvan niet alleen de tekstuele inhoud, maar ook de lettertypes en de herkeningsdata beschikbaar zijn, wat betekent dat dan voor ons, als digitale ontwerpers, kunstenaars, schrijvers?

In die vraag schuilt het probleem van het **copyright**. Voor een experimenteel, veelzijdig en publiek project als het Funzie Fonzie Leesmasjien, is het moeilijk om één auteur te betrekken en de toestemming te vragen om haar oeuvre te gebruiken. Daar is het ons op dit moment ook niet om te doen. Als we de letter van de wet toepassen, kunnen we alleen maar aan de slag met materiaal van auteurs die gestorven zijn voor 1941. In Europa is een werk pas beschikbaar voor het publieke domein zeventig jaar na de dood van de auteur. James Joyce's werk kwam bijvoorbeeld in publiek domein op 13 januari 2011.

Het veroorzaakt nogal wat hilariteit om een gereputeerde boekhandel als Tropismes in Brussel binnen te stappen met de vraag naar het werk van experimentele dichters die gestorven zijn voor 1941. Maar eens het personeel verstond vanwaar mijn vraag kwam, toonden ze een grote interesse en bereidheid om mee te zoeken.

Dit feit maakt de nood weer voelbaar om databanken aan te leggen van sterfdata van auteurs – helaas – en van auteurs die werk publiceren onder een vrije licentie. Voor het eerste geeft het project Gutenberg¹ een belangrijke aanzet. In hun handleiding voor het scannen en uploaden

¹ <http://www.gutenberg.org> - Uit http://nl.wikipedia.org/wiki/Project_Gutenberg: 'Project Gutenberg is een digitale bibliotheek van zogenaamde e-books of elektronische boeken. Michael Stern Hart startte in 1971 met dit project genoemd

van boeken, geven ze een helder overzicht van de huidige wettelijke richtlijnen². Er wordt ook gelinked naar de new General Catalog of Old Books and Authors³, die als specifiek doel heeft om de sterfdata van auteurs op te lijsten, evenals de werken die zijn gepubliceerd voor 1964 (dit heeft te maken met een specifieke wet die gold in de VS tot 1963 om copyright opnieuw te initiëren). De verantwoordelijke van de website specificeert: 'This is a mammoth project, and is only partially complete. The online webpages here currently catalog over 140 000 authors out of what I estimate to be at least 500 000 deceased authors, and over 250 000 (32 000 of them online) out of what I estimate to be at least 2 500 000 books published before 1964. Of these old authors, about 24 000 (17%) are female. If you want to find about more about women authors and their books, look at the Celebration of Women Writers and Hypatia Trust websites.' Je kan ook de 'Public Domain Calculator' gebruiken⁴.

Voor het tweede bestaat er al een 'repository' op de website van Free Art License. Ook van werken onder een Creative Commons-licentie bestaat een niet-exhaustieve lijst⁵. Dit alles is nog zeer precair.

Copyright of mijn boek ligt waar mijn server staat

Voor het Funzie Fonzie Leesmasjien koos ik een gemeenschappelijke tekst als uitgangspunt, George Orwell's Books vs Cigarettes, uitgegeven in 1946. Orwell stierf in 1950. De tekst die we gebruiken valt dus nog onder copyright in ons land, maar niet meer in Canada, India, Zuid-Afrika en Australië. Ik schreef meerdere mensen aan in die verschillende landen met de vraag of ze de 8 pagina's gescande tekst zouden willen hosten op hun server voor de werksessie tijdens VJ13. Sunil Abraham van CIS-India ging in op de vraag: 'Excellent idea and very very timely. We would be honoured to host the files.'

naar Johannes Gutenberg, die algemeen geldt als uitvinder van de boekdrukkunst met losse letters. De meeste door Project Gutenberg gepubliceerde teksten vallen in het publiek domein in de Verenigde Staten. Ofwel omdat ze nooit onder het auteursrecht vielen, ofwel omdat het auteursrecht verlopen is. Enkele teksten vallen nog onder auteursrecht, maar zijn beschikbaar gesteld door de auteurs. Hoewel het merendeel van de teksten Engelstalig is, zijn er ook veel werken in andere talen te vinden op Project Gutenberg, waaronder het Nederlands. Een vergelijkbaar Nederlandstalig project was het Project Laurens Jz Coster, (genoemd naar degene die eeuwenlang in Nederland gold als uitvinder van de boekdrukkunst). Na beëindiging in 2001 is dit project opgevolgd door de Digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren.'

² <http://onlinebooks.library.upenn.edu/okbooks.html>

³ <http://www.kingkong.demon.co.uk/ngcoba/ngcoba.htm>

⁴ <http://www.outofcopyright.eu>

⁵ <http://wiki.creativecommons.org/Books>

In de vraag over het privé-gebruik van een digitale boekscanner als het Funzie Fonzie Leesmasjien schuilt ook de vraag naar wat het boek als object zou kunnen betekenen. Die vraag groeide vanuit de vaststelling dat het voor de makers van de machine en de software vanzelfsprekend was, dat het boek dat we zouden inscannen, niet ongeschonden uit het proces zou komen.

Ik ben een boekenwurm, maar het boek als object heeft me nooit echt geïnteresseerd. Ik merkte nochtans dat de vanzelfsprekendheid van de destructie me een groot gevoel van ongemakkelijkheid bezorgde, dat ik niet meteen kon plaatsen.

Ik besliste te rade te gaan bij enkele mensen voor wie het fysieke boek wel belangrijk is als object. Ik wilde mee door hun ogen kijken naar dit proces, in de hoop dat de context van deze voor hen waarschijnlijk radicale ingreep scherper zou worden, en er verbindingen zouden worden gemaakt, die zonder hen ondenkbaar zijn.

Ik herinnerde me een gesprek met K, een enthousiaste vrouw, die me op een zomeravond tijdens een festival in een passioneel gesprek over literatuur, had bekend dat ze wel eens duizend euro durft uitgeven aan een boek. Vervolgens sprak ik met Peter Bernaerts, iemand voor wie het boek als verzamelobject een broodwinning is. En tenslotte bleek Michael Korntheuer, de maker van de boekscanner, zelf ook een groot liefhebber te zijn.

Uit de gesprekken kwam één gedachte helder bovendrijven: als we echt het gereedschap hebben om met digitale teksten zo aan de slag te kunnen gaan, dat ze een eigen genre worden, dan scherpt dat de eigenheden van zowel het fysieke als het digitale 'boek' aan. In de gesprekken worden een aantal elementen vermeld die het fysieke boek als object valoriseren. Wat dat voor het digitale 'boek' zou kunnen betekenen, daarover is al veel nagedacht, maar afgezien van het flauwe e-boek is er weinig echt gebeurd⁶.

Wat volgt zijn de transcripties van de gesprekken.

⁶ Zie initiatieven als Future of The Book, research aan Jan Van Eyck Academy, initiatieven rond digitale literatuur.

Over de liefde voor het boek

Gesprek met K, 4 november 2011

Gewapend met een wijnfles, glazen en nootjes gaan we samen de trap op naar de eerste verdieping. 'Welkom,' zegt K en ze opent de deur van een kamer die haar eigenheid in alle warmte en generositeit aan me toevertrouwt.

Zacht gelig licht valt er over de houten vloer en de tapijten. De linker- en de rechterwand van de langgerekte kamer zijn ingenomen door hoge bibliotheken. Het boekenras kijkt uit op de cd-familie en andersom. De ontmoeting tussen hen vindt plaats in gezelschap van de makers van de kamer, die achterin, bij het raam dat uitgeeft op een winkelstraat, twee grote sofa's hebben geplaatst die samen een leeshoek vormen, met een rond tafeltje voor een wijnglas, een 'phare' als leeslamp en een salontafel die de lengte heeft van de langste sofa, en waarvan de boord afgezoomd is met grote torens boeken, netjes naast elkaar gestapeld. Het zijn er zeker een zeventigtal. Sommige heeft ze gekocht om tijdens de winter te lezen, andere heeft ze al gelezen, maar ze hebben zo'n indruk nagelaten dat ze nog een tijdje mogen blijven liggen. Met deze miniatuur boekenwand opent K ons gesprek: 'Dit zijn de boeken van nu.'

An: Wat doet de idee van digitalisering van boeken voor jou, die op elke verdieping boeken heeft, en 1000€ durft uitgeven voor boek?

K: Het object boek is belangrijk voor mij. Vorm en inhoud moeten samen gaan. Ik zie ook graag design, een mooi meubel bijvoorbeeld. Ik zou dat hier wel willen, maar dan zouden we de boekenwand moeten wegdoen of die wand met lelijke cd's. En dat kan niet. Je moet kiezen, en ik kan niet zonder boeken. Tot op de wc moet er toch ergens boek liggen als object. De inhoud is uiteraard ook belangrijk, maar ik zou niet kunnen lezen op e-reader. Als ik een boek toegeslagen heb, dan wil ik daar 's morgens mee opstaan. Ik wil dat boek zien. Op een e-reader of een i-pad moet je dat oproepen. Dat is niet hetzelfde. Per dag zit ik zeker 15 min en soms 2 uur naar de ruggen te kijken. Elk boek is een souvenir voor mij. Ik neem een boek uit de bibliotheek en dan valt daar een postkaartje uit of een rekening van een restaurant of een treinkaartje of zand, of ik zie een wijnplek. Dat is voor mij ook dat boek, dat ik dat kan ruiken, voelen, zien, horen. Als je eens een lastige passage hebt, dan doe je dat boek toe en laat het eens op je rusten. Zoals gisteren met dat boek van Julian Barnes [Alsof het voorbij is]. Je herkent jezelf in een passage, je worstelt met een gelijkaardig probleem, je herbeleeft eenzelfde herinnering, daarom lees je ook boeken. Met die i-pad moet je maar op een knop duwen en dan is het weg en ben je weer

afgeleid. Een boek, je doet dat toe, je houdt dat vast, je hebt dat contact, je hoort dat, je kan dat visualiseren. Na een adempauze doe je het boek weer open en je ogen glijden weer over die letters. Het is rustiger.

De dikte van een boek vind ik ook belangrijk, dat je weet hoe ver je zit. Met een tablet heb je daarmee geen voeling. Mijn man vraagt me dikwijls terwijl ik aan het lezen ben, op welke bladzijde zit je en dan kijkt hij, zegt hij, ah jaja, je zit al over de helft. En dan weet hij welke passages ik nog moet tegenkomen.

An: Je zegt dat wanneer een passage je heeft geraakt, je het boek op je borstkas legt. Is dat echt zo?

K: Ik kan een boek enorm koesteren. Zelfs voor ik een boek lees, kan ik het koesteren als een object, zoals iemand dat kan hebben met een schone sjaal. Dan lees ik die flap, soms wel vier à vijf keer, de colofon, de inhoud en dan denk ik erover wanneer ik eraan ga beginnen. Zoals je met een goeie fles wijn zou doen, je leest eerst het etiket, bekijkt de kleur, dan zet je de fles weer terug en denk je, nee, dat is voor een andere gelegenheid.

An: Je hebt hier alle boeken in stapels op de salontafel liggen. Kan je daar iets meer over vertellen?

K: Er zijn boeken die liggen te wachten en boeken die nog niet weg mogen, zoals dat van Tony Judt [Het land is moe]. Dat ligt hier al een half jaar. Ik wil dat nog niet klasseren in de boekenkast of boven of beneden zetten, omdat ik er nog eens in moet kunnen bladeren en het wil vasthouden.

An: Waarom wil je dat nog kunnen vasthouden?

K: Omdat dat een zeer interessant boek is. Deze auteur heeft me nieuwe inzichten gegeven. Ik wil zijn naam zien. Het Land is Moe is een sociaal-politiek boek over het doorgedreven kapitalisme, de consumptiemaatschappij. Tony Judt had ALS, een dodelijke spierziekte. Hij was tot aan zijn nek verlamd. Daarna heeft hij zijn boeken gedicteerd, soms letter per letter. Ik zoek ook wel informatie op websites, en print dan de bio van de auteur uit. Ik maak soms fiches over boeken. Mijn man schrijft passages die hij mooi vindt over in schriften, met de hand. Al meer dan een meter cahiers heeft hij. Hij wil niet dat iemand die leest, ook ik niet. Hij wil niet dat iemand weet wat hij beklijvend vindt misschien.

An: Zit er dan een organisatie in de stapels?

K: Nee, de stapeltjes zijn niet georganiseerd. Boeken worden aangekocht, belanden op een stapel, veranderen van stapel. Het is leuk om een boek onderuit te halen en vanboven te leggen. Ik hou daarvan. Ik ben trouwens op zoek naar een glazen kastje om een etalage te maken van

sommige boeken en de inhoud ervan regelmatig te veranderen. Zoals de man van De Slegte in Gent dat doet, hij past zijn vitrine aan evenementen in Gent of actuele thema's aan, voorbeeld het Maeterlinck jaar nu.

An: Welke boeken zou je nu in vitrine plaatsen?

K: Dat van Julian Barnes, Bezette Stad van Van Ostaijen. Ik zou iedere week een andere pagina tonen. Dat moet leven, met ook attributen die aan de schrijver herinneren.

An: Is een boek voor jou een vriend in huis? Of is de schrijver de vriend?

K: Beide. Kijk. Bijvoorbeeld deze twee boekjes kan ik niet [van de salontafel] wegdoen. Een is van Kris Martin, een gerenommeerde kunstenaar, een Gentenaar. In België is hij amper bekend. Hij heeft De Idioot van Dostojevski met de hand nageschreven, in het Engels, 1494 bladzijden. Het originele handgeschreven exemplaar ligt in een kluis. Japanners hebben daar al honderdduizenden euro's voor geboden, maar hij wil dat niet verkopen. Hij heeft het boekje facsimile laten drukken. Het is gedrukt op heel fijn missaal papier, zoals een Bijbel.

An: Heb je het gelezen?

K: Nee, in het Engels zou ik het zeker niet lezen. Het is een hebedding. Een bibelotje. Ik heb genoeg aan de vorm in dit geval, aan het object. Ik weet wat erin staat. Een keer in de week hou ik dat boekje eens vast, ik kijk naar het geschrift. Zo'n boekje, dat iemand zich een jaar daarmee kan bezig houden met dat over te schrijven, zoals de monniken in de middeleeuwen, dat stemt mij gelukkig. Meer moet dat niet zijn.

An: Veel van je boeken zijn gesigneerd. Is dat ook belangrijk?

K: Ja, dat is de auteur die dat personaliseert. Daar zit een herinnering aan vast. Aan elk boek trouwens, zelfs zonder signatuur. Een auteur die een boek signeert, dat zijn momenten die bijblijven.

[Ze staat op om een ander boek te halen dat op een stoel ligt]

Het is hier elke zondag boekenmarkt op de Ajuinlei. Een maand geleden kocht ik dit. Prachtig toch, je moet eens zien, Umbango, is de titel. Het heeft een houten cover. Het boek gaat over tribal art, Afrikaanse kunst uit het museum van Tervuren. Voor die cover heb ik dat gekocht. Ik ben dat beginnen lezen, omdat het zo mooi is. En daarmee is weer een nieuwe wereld voor mij opengestaan. En kijk, dat kostte 15 euro, er staat ook een ex libris in.

An: Een ex libris? Sorry, wat is dat?

K: Vroeger lieten mensen die bibliotheken hadden, ex librisen maken van hun naam. De vader van mijn man had bijvoorbeeld een ex libris. Zijn naam is van Keymeulen en zijn ex libris was een molen die op keien staat. Zijn zes kinderen noemde hij de keikoppen. Je laat dat ontwerpen,

en je personaliseert daarmee je boeken, zoals je er anders je naam in zou schrijven. Dit is van een zekere Colomba Thiel, en de tekening is een duiventil met de duiven.

[ze overhandigt me het boek. Spontaan glijden mijn handpalmen over de houten cover.]

K: Het kaft is gemaakt van de boombaststof van de mangbetu, een Congolese boom.

An: [leest af van de binnenpagina van het kaft]: "In bepaalde Congo-dialecten betekent Umbangu tevens het scheppend genie en het volgen van een gegeven lijn, die geen andere is dan de ancestrale traditie."

K: Dat boek gaat zeker nog twee jaar op die stoel blijven liggen. Dat hout past goed bij die stoel. Het ruikt het ook lekker. Het is een boek uit de jaren '50. Voel dat, het papier is nog van natuurlijke vezels gemaakt.

An: Geur is ook belangrijk.

K: Ja, natuurlijk. Nieuwe boeken kunnen soms echt slecht ruiken. Belangrijk is ook hoe het papier aanvoelt. Pockets, dat gazettenpapier, dat vind ik ook aangenaam. Glanzend papier heb ik niet graag. Alhoewel, ik heb er hier toch ook een liggen.

[Ze haalt het onder een stapel vandaan]

K: Kijk, dit is een boek van Cees Nooteboom, Het Raadsel van het Licht. Zo prachtig uitgegeven. Kijk, daar zit weer iets in, een kaartje. Het is glimmend papier, dat is hier nodig voor de foto's van de schilderijen. Dit boek kan ik nog niet in de gepaste rij zetten, er is daar nog geen plaats voor. Het moet nog wat wachten, er moet dan eerst weer een ander boek weg.

An: Je houdt de maat van boekenkast aan.

K: Ja. Boeken verhuizen naar boven of naar beneden.

An: Het wordt niet verkocht?

K: Nee.

An: En is een hiërarchie?

K: Ja, ja, ja. Sommige boeken wil ik binnen handbereik, op een centrale plaats, de Nederlandse literatuur bijvoorbeeld. En vandaar dijt het uit. Sommige auteurs wil ik naast elkaar zetten, en soms mogen daar ook andere objecten bij. Bij Proust staat bijvoorbeeld die fles Bourgogne met een foto van Proust op het etiket. Kijk wat voor een kleur dat die wijn gekregen heeft. Ze is van 1992. Het was een goeie fles, we hadden die al veel eerder moeten opdrinken [lacht]. van Ostajien staat ook centraal. Het zijn niet altijd mooie boeken of dat ze mooi uitgegeven zijn. Soms is het belangrijker van wie ze zijn. Helemaal boven in de kast staan de souvenirs uit mijn jeugdjaren [o.a. Jeroen Brouwers]. Zo'n boekenkast is enorm veel werk. Dat vraagt uren, dagen om dat te klasseren, te veranderen. We wonen hier al meer dan dertig jaar, en elk boek is al

20 of 30 keer van plaats veranderd. Ze zijn daardoor alleen al versleten of beter, gepatineerd [lacht]. Als we verhuizen, dan moeten die boeken mee. Ons volgende huis zal in de eerste plaats die boeken moeten kunnen herbergen. Dit is een huis met hoge plafonds en veel trappen, maar die wand, minstens die wand, zal in het volgende huis moeten kunnen, al is het dat we de rest van de meubels moeten aanpassen. Veel boeken zullen dan wellicht weg moeten.

An: En wat vliegt er dan uit? Wat stuur je naar boven of beneden?

K: Beneden staan meer boeken over jazz, of over Gent, en reisgidsen. Boven in de slaapkamer bewaar ik meer literatuur en detectiveboeken. Detectives mogen mee naar bed! [lacht] Om het daar een beetje spannend te maken!

An: Hoe kom je aan die verdeling?

K: Dat is organisch gegroeid. We wonen hier al meer dan dertig jaar. We hebben al eens koffers boeken weggedaan. Die detectives, bijvoorbeeld, die zouden ook weg kunnen. Moest ik daar iemand plezier mee kunnen doen, dan ga ik echt content zijn dat ze in goeie handen zijn. Maar ik doe ze niet zomaar weg. Moest ik weten dat ze worden weggesmeten, dan hou ik ze liever zelf bij.

An: Heb je altijd gelezen en van boeken gehouden? Als kind ook al?

K: Ja. Mijn nonkel paster... ja, niet dat ik het zo voor pasters heb, maar je kiest je familie niet, he. Hij verzamelde bruine lederen boeken, vooral geschiedkundige en liturgische werken. Toen ik klein was, vroeg ik altijd of ik naar boven mocht gaan kijken, naar de boekenkamer. Ik vond dat daar zo mooi, dat ensemble, die geur, die kleur, die hoge kamer met het boekenladdertje. Een mooie bibliotheek, daar kan ik van genieten.

An: Heb je favoriete bibliotheken?

K: Ja! Bijvoorbeeld de stadsbibliotheek van Manhattan in New York, daar moet je echt eens naartoe. Of kloosterbibliotheken in abdijen, daar hou ik ook zo van.

An: Herinner je je nog het eerste moment dat je een organisatie in je bib hebt gestoken?

K: Op een bepaald moment moet je beslissen dat je boeken bijhoudt en dan maak je daar plaats voor. Voor mij hoorden die er altijd bij, zoals je een tafel nodig hebt en stoelen. Toen ik op kot ging in Gent, had ik twee meter boeken op een Chinees rekje. Dat groeide dan, en dat was dan ook het eerste dat weer meeging naar een volgend kot. In het begin kocht ik boeken om te lezen, behalve misschien poëzie, ik las niet meteen alle gedichten. Maar zo iemand als Proust. Vanaf mijn 18 jaar had ik zijn oeuvre, de livres de poche van Gallimard. Toen zocht ik nog niet naar een uitgave, maar naar een auteur. Nu zou ik mij wel de hardcover permitteren.

An: Stel dat je een mooiere uitgave vindt van Proust, zou je de oude dan wegdoen?

K: Neen. Maar de Pléiade zou ik nog wel een keer graag hebben. Dat is dan zuiver esthetisch, een echt mooie uitgeverij. Zo'n wand met allemaal Pléiades, dat is prachtig, zoals bij Tropismes in Brussel. Daar geniet ik van, om gewoon al naar die titels te kijken. Al die werelden die daar bijeen staan. Met 24 letters van het alfabet. Dat staat daar. Ja, 24 lettertjes, dat je daarmee meer dan miljoenen levens kan maken. Handschriften vind ik ook zo mooi.

[ze haalt een ander boek boven]

An: Omdat dat persoonlijk is?

K: Zoals de mensen vroeger schreven... ik heb hier zo nog wat oude handschriften. Ik zou ze ook willen inkaderen. Geschriften, mensen die schrijven, ik vind dat ook fantastisch. Gewoon het opendoen [ze pakt het boek uit], zoals dat boek dat in een foedraal zit. Dit is Heer Halewijn van Charles de Coster. Dat papier is handgeschept met een watermerk. Dat is ambachtelijk gemaakt. Dat alleen al is een kunst op zich. En als je weet dat dit in een beperkte opgave is gemaakt, dat doet natuurlijk ook iets met een mens.

An: Is dat zo?

K: Ja. Ja. Dat is het exclusieve. Hier, kijk, dit is nummer dertig. Hoeveel zijn er gedrukt? 350. Er zijn er misschien al 100 of 200 vergaan of verloren geraakt.

An: Lees je deze Halewijn soms nog?

K: Nee, ik weet waarover het verhaal gaat.

An: Blijft in de kast staan?

K: Ja, ik weet dat ik dat heb. Dat is genoeg. En is dat nu tien euro waard of tweehonderd euro, dat is van geen belang voor mij. Ik ga dat boek toch nooit weg doen. Dat zal dan later ik weet niet waar belanden...

An: Bij een vriend die ik ga interviewen over professionele boekverzamelaars.

K: We hebben geen kinderen. Daar moet ik het niet voor doen. Voor de waarde? Ik zou kunnen zeggen, investeer in uzelf, het genot dat je weet dat daar in de kast staan, binnen handbereik. Als collector's item, als belegging doe ik het ook niet. Soms kijk ik wel eens op e-bay, maar voor mij gaat het daar niet om. Ik ga die boeken toch nooit wegdoen. Wie weet waar gaan ze terecht komen.

An: Daar heb je schrik van?

K: Ja, ja! Zoals die boeken van van Ostaïjen, die staan hier gewoon. Stel dat wij alle twee sterven, en dat er zo'n onbenul langskomt die zegt, o, zo'n vuil boek, en die dat weggooit. Ja, dat zou ik wel erg vinden.

An: Je gaat ze nooit weg doen.

K: Moest ik iemand tegenkomen die jonger is, en die bevlogen is en zegt, daar ben ik al lang passioneel naar op zoek, dan zou ik het later met plezier kunnen weggeven.

An: Heb je mensen met wie je die boeken soms boven haalt?

K: Nee, eigenlijk. Ik ben blij dat ik het nu met u kan doen. Ja, het is wel al eens gebeurd, als het ter sprake komt, maar zelden. En we kennen nochtans veel mensen die boeken lezen en boekenliefhebbers. Maar toch.

[ze staat weer recht, haalt een ander boek]

K: Kijk, dit is bijvoorbeeld Bezette Stad.

An: Ja, van Ostaijen heb je al enkele keren vermeld.

K: En kijk, bijvoorbeeld, dat boekske [Het bordeel van Ika Loch van van Ostaijen, uit de Cahiers van de Driehoek nummer 5]. Dat is dan meer voor het bezit dat ik dat gekocht hebt. Dat is een klein, onooglijk, lelijk uitgegeven boekje. Het heeft wel een frontispice van René Magritte. Ik heb daar bijvoorbeeld 550€ voor betaald. In verhouding met mijn bescheiden maandinkomen, veel geld. De oplage is genummerd van 31 tot 330, en dit is nummer 37. Het is met een vouwbeen gesneden. En kijk dat boek hier, Bezette Stad, dat heeft zoveel gekost [ze wijst met haar vinger naar het cijfer dat in potlood op het schutblad staat]

An: Je durft het niet hardop zeggen [lacht].

K: Ik wil dat uitgommen, maar mijn man zegt dat ik dat niet moet uitgommen. Dit boek heeft houtsnedes van Floris Jaspers. Er zijn 40 exemplaren van gedrukt, op Verger d'Arche, dat is dit papier, van 1 tot 40. Dit is nummer zestien. En dan zijn er 500 exemplaren van gedrukt op Vilain Register. Er zijn er veel van verloren. Ik weet van wie dit exemplaar was. Er zijn daar doctoraten over geschreven, met bijlagen van wie die boeken had besteld en aangekocht.

[An houdt Bezette Stad vast]

An: Het doet wel iets.

[K is in de weer met een naslagwerk van Gerrit Borgers over Paul van Ostaijen]

K: Kijk, dit exemplaar was van de heer Vermeyen. Ik heb er mijn naam nu naast geschreven – in potlood – nu is het van mij [lacht]. Die boeken moesten besteld worden. Je moest ervoor voorintekenen. 40 frank kostte het toen. Eén euro! Dat is een goeie belegging, he [lacht]. En het is nog maar van 1924.

An: Dus je leest ook erg veel over auteurs en de geschiedenis van die werken.

K: Ja. Ik weet graag hoe een boek tot stand is gekomen.

An: Waar heb je dit gevonden?

K: Ook in De Slegte.

An: Herinner je het moment?

K: Ja. Een mens denkt dan toch wel eventjes na. Ik heb Bezette Stad in facsimile, ik heb dat tien keer bij manier van spreken. Ik heb dat ook in het Frans.

An [die gefascineerd door het boek bladert]: Je voelt hier zelfs het reliëf van de letters.

K: Zie, je bent goed op weg. Goed, An! Dat is ambachtelijk gemaakt, een zeer nauwe samenwerking tussen de auteur, Jespers, de uitgever en de drukker, een métier. Kijk, ik heb dat hier in facsimile. Dat is hetzelfde...

An: Is dat hetzelfde?

K: Ja... dank u! Kijk, ik heb Bezette Stad ook in het Frans. Dat moet een titanenwerk geweest zijn. Het is soms even mooi. Het is een andere ervaring om het in het Frans te lezen. Het deed me iets dat de auteur die het in het Frans vertaalde de literaire waarde heeft kunnen behouden. Ik versta niet hoe dat kan. Dat dezelfde emotionaliteit eruit komt.

An: Ja, dat is prachtig he.

K: Dat kunnen aanvoelen, he. [ze staat weer op] Waar is dat boekje nu. [ze komt terug met een boekje]. Kijk, hier van Gaston Burssens, dat was de vriend van Paul van Ostaijen.

An: Ik wil er niet meer aankomen, ik heb net zouten nootjes gegeten.

K: Nee, zo ben ik niet, hoor. Ik ga je geen witte handschoentjes laten aandoen. Dat boek gaat ook niet in mijn kluis. Nee, ik moet dat kunnen uithalen. Ik heb er wel van dat boterpapier rond gedaan. Dit boek is Piano. Kijk, hoe schoon. Dat kan je ook voelen. Dit is nummer 67.

An: En ook van 1924

K: Op elke pagina zijn eerst die grote letters gedrukt, het belangrijkste woord van het gedicht heeft hij eerst op papier laten zetten, Jean Jaurès, bomen... Allez, het is toch mooi he. Regen. Regenscherm. Kussen. Schoon he.

An: En elke pagina heeft een andere kleur, en ook het paginanummer. Haal je dit dan boven als je alleen bent? Je wijst heel stilletjes naar de prijs. En je bent er verlegen over.

K: Ja. Ik ben daar soms beschaamd over.

An: Maar je bent wel heel blij dat je het hebt.

K: Misschien moet ik mijzelf liever zien.

An: Dit zijn bijna schilderijtjes.

K: Ja, de gedichten heb ik vroeger gelezen, in dichtbundels op gewoon papier. Dit is dan een cadeau voor mezelf. Want die gedichten worden daar niet mooier door. Nee. Nee. Het is eigenlijk een afwijking.

An: Zou je het een ziekte noemen?

K: Nee. Nee.

An: Een afwijking klinkt negatief.

K: Ja? Klinkt dat negatief? We hebben toch allemaal van die afwijkingen.

An: Als je nu zou zeggen, het is een passie.

K: Ja, een passie, dan zou ik er ál mijn geld moeten aan opdoen! [lacht]

An: Het zijn grote beslissingen om zoiets te kopen.

K: Er zijn vrienden die mij bellen en zeggen, er ligt boek van van Ostaijen voor in die etalage. Je weet het, je weet waar het ligt, dan ga ik binnen en vraag ik, mag ik dat even vasthouden? Ik heb die boeken al allemaal, ik weet wat erin staat, maar het is een andere uitgave. En dan voel ik fysiek die angst, hartgeklop. Maar de liefde wint het altijd.

[An: Het gesprek heeft al veel langer geduurd dan ik me ooit had kunnen inbeelden. Het kaartje van mijn opname-apparaat is volgepraat. We beslissen om af te ronden.]

K toont ook nog haar eerste boek van van Ostaijen, Music-Hall, een Ooievaarpocket, dat ze las toen ze nog geen zestien was. Voorin staat haar naam geschreven in blokletters die als regen-
druppels van de lijnen vallen. Ze had het boek gevonden in de bibliotheek van haar ouders en had er een gedicht uit voorgedragen in de klas.

Was ze verliefd geworden? Ja, zegt ze stellig. En het is nooit meer overgegaan. Voor haar verjaardag vroeg ze dat jaar het verzameld werk van van Ostaijen. En nu heeft ze zijn Verzameld Werk, Proza en Poezie bij wijze van spreken in zoveel exemplaren, dat ze me er twee cadeau doet. Ze zijn niet van hetzelfde jaar van uitgave, zegt ze verontschuldigend. De ene kaft is bruin, de andere beige. Ik kan het cadeau niet aanvaarden. Ik stel bijgevolg voor dat ik ze in bruikleen wil nemen, en haar vertellen wat de boeken met me doen. Ze gaat akkoord.

'Heb je nog geen honger?' vraagt K.

'Ik wil je nog één laatste vraag stellen,' zeg ik, wanneer we weer voor even in de sofa gaan zitten, 'ik had die ook al in de mail aangegeven. Het probleem met boekscanners is dat we nooit met zekerheid weten of het boek onbeschadigd uit het proces zal komen. Een stofzuiger zuigt de pagina's op, een plank duwt het boek zo plat mogelijk, zodat de foto zo precies mogelijk kan genomen worden. Zou jij bereid zijn om een exemplaar hieraan op te offeren en het welke dan?'

'Ik heb erover nagedacht,' zegt ze. En ze reikt me het boekje van Gaston Burssens aan, Piano. Heldere inkt, dik en levendig papier, met originele houtgravures, 900€. Ik hou het boekje in mijn handen en voel een vlag van paniek door mijn maag trekken. Ze ziet mijn twijfel.

'Alles voor de kunst,' lacht ze. Verwarring neemt het van me over. Slecht opgevoed als ik ben, vlucht ik weg langs de tempel, de heiligste plek van haar bibliotheek.

'Maar, eigenlijk,' zeg ik, 'zou het goed zijn om iets in twee talen te hebben. Wij werken in Brussel. Veel van de deelnemers verstaan geen Nederlands.' Ik dis het verhaal op van mijn verzameld proza van van Ostajen, dat ik in bruikleen gaf aan enkelen van hen. Ik praat en ik praat tot mijn verwarring verdreven is. Bezette Stad, dat zou pas een schitterend project zijn! Ik hoor mezelf praten en ben blij dat ze dat idee negeert. 'Maar dat zou ik nooit riskeren, als ik niet zeker wist dat de machine zou werken.' Nooit dus, want geen enkele digitaliseermachine kan de teerheid van die boeken respecteren. Ze toont me nog een ander Frans boekje uit de zeventiende eeuw. En eentje uit 1850. Ze heeft ze geërfd uit de bibliotheek van haar ouders. Ik kies ervoor die boekjes mee te nemen.

Ik weet dat ik ze niet zal scannen, dat ze een alibi zijn, en dat ik ze meeheb als heelmesters, als klankborden, die me kunnen helpen om te beseffen wat hier precies is gebeurd. Het is de liefde waarmee ze de weg heeft vrijgemaakt om op het einde van de rit haar pronkstuk aan me voor te leggen, met die zachte bescheiden stem van haar. Als ik het exemplaar in een antiquariaat zou hebben gevonden, en het zou mogen aanraken, dan nog zou ik niet gevoeld hebben wat ik daar in haar sofa bij de leeslamp heb gevoeld: het leven, de levende kracht, de energie van de mensen die het boek ooit maakten, waarvan we weten met welke passie ze zochten naar het juiste papier, de juiste inkt en de juiste druktechniek. Hun energie kan doorleven dankzij de 'afwijkende' liefde van iemand als K. Met haar royale geste voor ons project heeft ze de radicale liefde getoond die zij voor haar boeken heeft. Alles voor de kunst, zei ze, als het opnieuw ergens publiek kan worden gemaakt en ergens een bijdrage kan leveren, dan doe ik dat graag! Ik ben thuisgekomen en heb haar een lange handgeschreven brief gestuurd.

K: Met dank!

Over de waarde van het boek

Gesprek met Peter Bernaerts, verantwoordelijke voor boeken en prenten bij Veilinghuis Bernaerts, op café in Antwerpen, 21-11-11

Na het gesprek met K was ik nieuwsgierig naar de boekenmarkt van verzamelaars. En dus nam ik contact op met Peter, een goeie vriend uit mijn studentenjaren, en stuurde hem volgend bericht met een beschrijving van het project: "Beste Peter, waar ik bij jou nieuwsgierig naar ben, is je relatie met het boek als een collector's item, dat in een traditie van schrijvers, uitgevers, illustratoren, grafici en drukkers past. Zit ik juist door te denken dat ons gesprek dan precies heel erg over de vervlechting van materialiteit, vorm en inhoud zal gaan?"

We vinden elkaar in een café bij het Museum voor Schone Kunsten in Antwerpen. We hebben stipt anderhalf uur. Na een korte uitwisseling over ons leven en werk, steken we meteen van wal.

Peter [kijkt in een catalogus van het veilinghuis dat in het café ligt]: Het oude boek krijgt slaag. Om je een voorbeeld te geven: Louis Legendre, *Nouvelle histoire de France*, acht volumes uit 1719, in octavo-formaat⁷, een klein formaat, is op deze veiling vertrokken voor 250€. Dat is weggegooid, dat is geen geld.

Het oude boek werd gekocht door een generatie die aan het uitsterven is. En zelfs zij kopen dat niet meer. Ze hebben al gigantisch grote bibliotheken, daar kan niets meer bij. En de jeugd koopt zoiets niet, want het verzamelen van oude boeken heeft met eruditie te maken, opleiding, interesse voor de periode van 1450 tot de Renaissance. De meeste van die boeken zijn in het Latijn, over Latijnse mythologie. Je moet dat wel kennen vooraleer je dat gaat kopen. Je merkt dat mensen nu nog maar amper één idee kunnen volgen heel hun leven door. We zijn aan het hopen. Het Ondiepe van Carr vertelt dat deze generatie nu, mede door internet en nieuwe media, niet meer tot een verhaal kan geraken, het te lezen, laat staan het te volgen. Alles is zo gefragmenteerd. Vroeger werd gezegd, je moet Latijnse doen, nu zeggen ze, die Latijnse woordjes haal je toch van het net. Je kan die aandacht niet meer vasthouden die je nodig hebt om klassieke mythologie onder de knie te krijgen, laat staan dat die oude boeken gaan kopen

⁷ [http://nl.wikipedia.org/wiki/Octavo_\(papierformaat\)](http://nl.wikipedia.org/wiki/Octavo_(papierformaat)): Octavo is een papierformaat van gedrukte boeken en documenten. De boekdrukker drukt zestien pagina's op één vel, dat vervolgens achtmaal op de helft gevouwen wordt; het gevouwen vel van acht bladen wordt een katern van zestien bladzijden. De boekbinder voegt de verschillende katernen samen tot een boekblok dat hij kan innaaien of binden. Octavo is sinds de zestiende eeuw het meest gebruikte formaat voor leesboeken. Een boek in octavoformaat, ook wel aangeduid als 8vo of 8°, is gewoonlijk zo'n 17-24 cm hoog.

om die te lezen. Als nu een oud boek wordt gekocht, is dat niet meer om het te lezen, maar om een titel in huis te hebben, een Dodoens of een Guicciardini, een of andere grote naam. Toen ik vijftien jaar geleden begon met het organiseren van boeken- en prentenveilingen, had ik een oud cliënteel, meestal mannelijk en opgeleid. Die kunnen ook het internetbieden nog niet aan, iets waar wij veel mee werken.

An: Waarom ben jij begonnen met boeken- en prentenveilingen?

Peter: Antwerpen had toen geen boekenveiling. We dachten dat het een niche was, waarin we moesten stappen. Nu is dat bijna verdampt. Maar vijftig à zestig loten op de achthonderd zijn boeken. Nu hebben mensen interesse in moderne grafieken, moderne tekeningen. Modern, daarmee bedoel ik, begin 20ste eeuw tot de na-oorlogse periode. Waar boeken vroeger vooraan stonden, is de volgorde nu prenten, tekeningen en boeken geworden. Ook de verkoop van antieke meubelen is aan het wegdeemsteren. Dat gaat niet over op de volgende generatie. Maar als het echt om kwaliteit gaat, zal het wel terugkomen. Strips bijvoorbeeld, gaan meer geld dan de Dodoens. Een Kuifje, Sovjet, of het eerste album van Suske en Wiske, Chokowakije, haalt tienduizenden euro's wanneer die in perfecte staat zijn, een Dodoens Cruydeboek misschien 1500€.

An: Wat is een Dodoens?

Peter: Het Dodoens Cruydeboek was het eerste kruidenboek dat is uitgegeven in de Lage Landen, in Mechelen. Het kende een wereldwijde expansie met 30 tot 35 heruitgaven. Die boeken zijn vijfhonderd jaar oud. En ze zijn minder waard dan een Kuifje die van '37 of '38 is.

An: Heb je daar een verklaring voor?

Peter: Het gaat over het object. Zeker Kuifje wordt niet meer gelezen. Dat wordt niet te veel opengedaan, want dan gaat die rug stuk. Kuifje wordt gewoon gekocht als investering, want Kuifje is hip. Punt. Iedereen heeft Kuifje wel gelezen of gezien. Dodoens is veel specifiek. Het heeft ook met een publiek te maken. De veilinghuizen in Brussel, The Romantic Agony en Henri Godts, zijn de beste veilinghuizen in België inzake boeken. Ik zie daar stukken aangeboden worden aan prijzen die wij niet halen, omdat hun team er dag in dag uit op een intensieve manier én in het Engels hun kavels moeten beschrijven voor een internationaal niche-publiek.

An: Sommige boeken zijn dus waardevol genoeg om te circuleren. Ze gaan van hand tot hand, ook al worden ze niet meer gelezen. Wat maakt een boek waardevol en dus mobiel? Zou het kunnen dat een van de criteria de leeftijd is?

Peter: In de handel zijn dat nog altijd de incunabels, de wiegendrukken, uitgegeven tussen 1450 en 1500. Vanaf de uitvinding van de boekdrukkunst door Gutenberg tot 1500 blijven dat de

duurste, omdat dat zeldzaam uitgegeven boeken zijn. Er bestaan misschien 150 of 200 exemplaren van elk boek. Het papier en het materiaal van die stukken is veel edeler dan wat ze in de 19de eeuw zijn beginnen maken, namelijk geschept papier. De incunabelen waren meestal nog gedrukt op perkament, en ook de volgende vijfhonderd jaar zal dat nog altijd in dezelfde staat bestaan. Het gaat enerzijds om die kwaliteit, maar ook om het aantal gedrukte kopijen per uitgave. En die is voor de incunabelen laag, omdat die heel ambachtelijk werden gedrukt. Rond 1500 begint het boek zoals wij het kennen, bij de zogenaamde post-incunabels. Voor Gutenberg stonden de boeken geketend aan een ketting in de abdijen, de libri catenati. Van elk boek bestond maar één exemplaar. Dat was de bronversie. Daarvan moesten kopiïsten alles overschrijven. Later werden de kettingen eraf gehaald en door het succes van de boekdrukkunst verhoogden de oplagen. In die mate zelfs dat rond 1500 -1550 in Venetië werd gezegd, stop asjeblijft met het drukken van die boeken, want wij kunnen het niet meer aan. Er zouden toen rond de tien miljoen boeken hebben gecirculeerd, in Venetië alleen. Er werd erg veel geproduceerd.

An: Zoals nu.

Peter: Precies.

An: De levensduur van een boek in de winkel nu is drie maanden.

Peter: Aldus Manutius is een van de grootste uitgeverij van die periode. Die gaf per jaar 30 à 50 nieuwe titels uit. En zonder Plantijn, later, die het centrum van de boekdrukkunst was hier in Antwerpen, zou de kennisoverdracht niet zover zijn gegaan. Want uiteindelijk gaat het toch altijd om het doorgeven van kennis, dankzij die drager van het boek. Plantijn betekende het begin van de mondiale uitgeverij. In die zin lijkt Plantijn wel op Benedikt Taschen. Plantijn was veel inhoudelijker, maar Taschen produceert nu op een vergelijkbare schaal. Wij denken dat het boek zeldzaam is, maar dat is niet zo. Veel kopijen hebben het overleefd. Vroeger was een boek altijd een waardevol object, tot aan het begin van de industriële revolutie. Dat is nu anders. Toen was een boek voor de minderheid.

An: Nu kan iedereen lezen en schrijven.

Peter: Scharste is een ander criterium. En ook het visuele aspect is veel belangrijker geworden. Op de veiling nu ligt een boek met heel veel illustraties van Syrië en het Midden-Oosten, openslaande kopergravures met tempels en piramides van Egypte, dat is een duur boek. Het is zichtbaar. Het verkoopt evengoed in Antwerpen als in Parijs. En het kan ook wereldwijd doorverhandeld worden. Internet is daarbij een heel belangrijk medium. Op dat boek zal sowieso buitenlandse interesse komen.

An: Je spreekt hier over mensen die kopen om te verkopen, het boek als investering. Hoe zit het met mensen die kopen uit liefde?

Peter: Die zijn er, maar veel minder dan dat ik ooit had gedacht! [lacht] Na een tijd wen je daaraan. Nee, mensen die kopen uit passie voor het oude boek, collectionneurs, dat zijn echt witte raven. Die hebben grote bibliotheken. Maar vaak zie je dan dat die verzameling de overhand begint te krijgen op het object zelf. Ze willen er dan voor zorgen dat hun verzameling compleet geraakt, bijvoorbeeld, ervoor zorgen dat ze alle edities hebben van Guicciardini, wat belachelijk is.

An: Waar staat Guicciardini voor?

Peter: Guicciardini is De beschrijving van alle Nederlanden, de Descrittione di tutti i Paesi Bassi. Guicciardini was een Italiaanse handelaar die rond 1550 de Lage Landen bezoekt. Hij was er zo van in de wolven, dat hij een prentenmaker de opdracht gaf om prenten te maken van alle plekken waar hij was geweest. Dat boek kende een gigantisch succes in die periode. Er zijn veel edities van gedrukt. De eerste dateert uit 1568. En je hebt verzamelaars, die ook alle andere edities willen kopen, zoals bijvoorbeeld die van 1617, de Plantijndruk.

An: Je zou kunnen zeggen dat ze geïnteresseerd zijn in de geschiedenis van één specifiek boek.

Peter: Dat is puur om hun verzameling te vervolledigen. De geschiedenis van boek kan je ook in een naslagwerk zien. Maar het is een uitstervend ras.

An: Jij hebt dus voornamelijk te maken met mensen die kopen om te verkopen. Hoe werkt dat?

Peter: Het zijn handelaars die voyageren. Ze verplaatsen boeken. Ze reizen heel Europa rond. Die gaan naar een veiling in Toulouse, kopen daar boeken over de Lage Landen en verplaatsen die. Mensen die boeken hier kopen, zouden de eindgebruiker moeten zijn, maar je hebt ook tussenhandelaars. Zij stockeren boeken, om die dan vijf jaar later weer boven te brengen. Daarin heb je specialisten, mensen die bijvoorbeeld alleen kunstboeken opkopen. De stock van Posada in Brussel is nu bijvoorbeeld net verkocht. Posada was dé gespecialiseerde kunstboekenhandelaar, uitgebaat door een Nederlander die ermee is gestopt. Heel zijn stock, 20.000 boeken, gaat naar het zuiden van Frankrijk. Dat wordt puur als handelswaar gezien. Localiteit is een belangrijke factor. Een Italiaanse of Latijnse incunabel kunnen wij hier goed verkopen, maar een Duitse incunabel bijvoorbeeld is te moeilijk. Een eerste editie van Goethe kan nog wel.

In mei veilden we een eerste editie van Kafka. Die ging zes à zeven keer de prijs. De jacht op avant-garde literatuur is nu groot, en ook op al wat conceptueel is. Conceptuele kunst bestaat eigenlijk niet, maar is toch in boekvorm uitgegeven. Er is zo weinig van op de markt en dat is zo internationaal geldend. Het gaat hooguit over tien namen, de nieuwe kunstenaars van na de

oorlog, Dan Graham en Broodthaers. Als daar nu iets van op de markt komt, is dat zo weg. We noemen dat het moderne antiquariaat, in tegenstelling tot het klassieke antiquariaat.

An: Canon is dus ook een criterium?

Peter: Het heeft vooral te maken met nieuwe markt die ontgonnen wordt. En ook wel met canonicisering. Jarenlang was dat het domein van specialisten en nu wordt dat opengetrokken. Het is een modetrend. Onlangs organiseerden we een veiling die volledig gewijd was aan conceptuele kunst. Ik dacht toen, dit wordt een ramp. Maar de zaal zat stampvol met jongere mensen en met mensen van musea uit Gent en Brussel.

An: Ze zijn geïnteresseerd in de kunstenaars?

Peter: Dat gaat niet over persoonlijkheden, maar over het object. En dat is zeldzaam in conceptuele kunst. Die kunst was niet bedoeld om te blijven te bestaan. Voor hen moest de kunst je blik op de wereld veranderen, niet meer dan dat. Zij gingen daar geen geld mee verdienen. Pop-art was heel anders, die maakten kunst voor het volk tegen een lage prijs. Voor conceptuele kunstenaars volstond alleen de idee. Toch hebben ze daar boeken van gemaakt. Het kunstwerk werd in een boek gegoten, dat op 50 of 100 exemplaren werd gedrukt. Het gaat weer om schaarste, in een heel nieuwe markt.

An: En ook om mooie uitgaven?

Peter: Het materiaal van die boeken is niet edel. Het is gewoon papier, met hier en daar een lintje. Ze hebben zeker niet de kwaliteit van de private press boeken die ambachtelijk werden gemaakt, geperst, handgebonden.

An: Private press?

Peter: Private press boeken dateren uit het begin van de 20ste eeuw. Het was het initiatief van enkelingen, die uit liefde voor het boek, hun eigen boeken of die van vrienden uitgaven op vijf of tien exemplaren, state of the art afgewerkt, op goed, handgeschept papier.

An: Klinkt als Print-on-demand.

Peter: Print-on-demand klinkt slecht. Deze boeken waren het principe van print-on-demand, maar ze werden edel afgewerkt, met genaaide ruggen en platten waarvan het leer werd bestempeld of beschilderd. Het zijn kunstwerkjes op zich. Ze zijn nog altijd heel duur. Dat gaat om een goeie tekst in een ook nog eens degelijk gemaakt boek.

An: Hoe werkt de veiling voor hedendaagse boeken?

Peter: Hedendaagse boeken passeren nog niet bij ons. Boeken van Lanoye, bijvoorbeeld, met illustraties van Dooreman. Mensen die dat nu kopen, gaan dat zeker niet op de markt brengen. Die hoeven dat niet. Er is zelfs geen haar op hun kop dat eraan denkt om dat te verkopen. Zij

kopen uit liefde. Wij moeten wachten tot hun kinderen zeggen, die oude brol van ons vader, die moet weg. [lacht].

An: Zou het kunnen dat die verzameldrang vooral met hun eigen leven te maken heeft, met identificatie? Ik interviewde een vrouw die verliefd werd op van Ostaijen toen ze zestien was. Ze had Music-Hall ontdekt in de collectie van haar vader. Toen ze ouder was en genoeg geld had om een eerste editie te kopen, kon ze dat onmogelijk laten liggen. Dat heeft met een persoonlijk verhaal te maken, lijkt me, of toch tot op een bepaald punt en dan gaat het over het authentieke in de geschiedenis.

Peter: Dat is heel schoon. Er is niemand die hen verplicht, het is een eigen keuze die ze maken.
An: Ik probeer het fenomeen te begrijpen, van iemand die enorm veel geld aan boeken geeft, uit liefde, wetend dat die haar huis niet zullen verlaten, en de evolutie naar een boek dat circuleert als een Delvaux-handtas.

Peter: Mensen willen toch iets tastbaar, iets dat ze kunnen zien, al was het al maar als alternatief voor hun beleggingen op de bank. Dat is zo virtueel. Ja meneer, u heeft 100.000€ gespaard, en we hebben nog 5000€ kunnen recupereren. Dat is gebeurd bij Fortis en Dexia. Als ze een schilderij kopen, dan hebben ze het toch tenminste. Dat wordt het tastbare en ontastbare genot genoemd. En daar worden soms gevaarlijke uitspraken gedaan. In jaren '60 en '70 raadden mensen mensen aan om antiek te kopen, want dat was een goeie belegging. Die antiek die ze toen kochten, tin en koper en zware eiken meubelen, wordt nu op stort gegoid. Het is eigenlijk een verhaal van smaak en trends.

Maar om terug bij de boeken te komen, bij die vrouw verzamelt uit liefde. Zij behoort tot een kleine minderheid. Als je als gepassioneerde iets koopt, hou je geen rekening met je geld, en dan koop je misschien wel fout.

An: In jouw ogen.

Peter: Ja, in mijn ogen.

An: Voor zo iemand gaat het ook om het moment, om de ontmoeting met dat object.

Peter: Mijn vader zegt altijd, koop uit liefde en je wordt nooit bedrogen. Dat is zo, en je bedriegt jezelf niet. Je hebt dat geld daarvoor veil. Je ambitie is dan niet omdat geld er terug uit te krijgen. Wij zijn er wel content mee, als kunsthandelaars. Laat ze maar kopen omdat ze het graag zien.

An: Dan denk jij, zot!

Peter: Ja, hoe vaak ik dat tegen mezelf zeg, wat zijn die toch aan het doen? Stop nu toch met kopen! Want ik weet straks een andere hangen, die minstens zo schoon is en aan de helft van

de prijs. Handelaars zeggen ons vaak dat ze hier dingen zien vertrekken voor het dubbele van de prijs, omdat wij een groot cliënteel hebben. Hetzelfde werk hangt in hun winkel voor de helft en ze krijgen het niet verkocht. Wie matcht wie, daar gaat het nu om. Om wie er komt, en wie er tegen elkaar biedt. Dat kan een prijs ook zodanig verwringen, dat het onrealistisch wordt. Maar dankzij zo'n mensen die kopen uit passie en geloof, overleeft een heel groot stuk van de kunsthandel.

An: Heb jij nog een soort van naïeve liefde voor het object? Het materiaal?

Peter: Nee.

An: Als er een eerste druk van Van Ostaijen door je handen gaat, doet je dat nog iets?

Peter: Ja, absoluut! Maar het gaat me er niet om het stuk hebben. Ik denk dat dat verlangen er nooit is geweest. De vondst doen, dat is belangrijk. Ik geef een voorbeeld. Begin maart komen twee mensen met een schone Jespers langs op een vrijdagmiddag. Ze zeggen dat ze zo nog een paar dingen hebben liggen, ze weten niet of het goed is, en daarom sprongen ze eens binnen. Alles moet weg, zeggen ze, want ze gaan het huis renoveren. Maandagochtend sta ik daar tegen 10 uur. Ik zie wat rommel tegen de muren, schilderijen, reproducties en slechte dingen. En dan staat daar die kleine bibliotheek. Ik blader wat door de boeken, zij staan op mijn vingers te kijken. En dan zeg ik, dit is niet waar. Er staat een Jozef Peeters. En een Appolinaire, niet de eerste druk maar heel schone druk uit de tijd. Het een na het ander. Dit vel, zei ik, is naar schatting 2500€ waard. Boven stond de Nederlandse literatuur, met onder andere een Bezette Stad van van Ostaijen. De rug van zo'n boek moet altijd perfect in orde zijn, want dat is een porseleinkaft. Porseleinpapier is heel breekbaar. Als je die kافت plooit, komt dat nooit meer goed. Dat boek had 2000€ waard kunnen zijn, maar achterkant had tegen de muur gestaan, en de muur was heel vochtig. De sneden waren bevochtigd. Het boek was om zeep.

Ik heb naar mijn collega gebeld en zei, hier staat een Tristan Tzara. Wat denk jij? Ik herkende dat boek Vingt-cinq poèmes. Het is een klein kartonnen niemendalletje met een opgekleefd titelvignet. Binnen zitten er vier of vijf gedrukte illustraties. Het is een van de belangrijkste boeken uit het dadaïsme. Ik zie dat en op zo'n moment zeg ik, ik ben heel blij dat ik hier ben. Niet voor mezelf, financieel, misschien ook niet voor die mensen, maar wel omdat dit stuk binnenkort in een van de grootste collecties van de wereld zal geraken, want dat is zo zeldzaam. Het is dankzij ons werk dat zo'n boek wordt gevrijwaard van verval. Voor hetzelfde geld doet die gast dat effectief in een kartonnen doos en zet die dat bij het vuil. Dat gebeurt.

Het was de collectie van iemand waarvan die man het huis gekocht had. De zoon, waarmee hij de deal had gesloten, had hem het huis met de inboedel verkocht. Hij had geen zin om dat

leeg te maken. Alleen de boeken hebben 50 à 60.000€ opgebracht. De man was kunstcriticus geweest in de jaren '30.

An: Dat boek heeft voor jou op dat moment iets van een 'kind' dat je hebt gered.

Peter: Een kind gaat misschien wat ver [lacht]. Maar op zo'n moment denk ik inderdaad, oef! Al goed dat ik hier sta als buffer, want niemand in die buurt weet dat. Ik ken het, en ik neem een risico door een prijs uit te spreken. Want een handelaar, bijvoorbeeld, die zou op zo'n moment zien en zwijgen. Die zet een pokerface en zegt, hiervoor geef ik 20 euro. Het boekje van Tzara is 3400€ gegaan.

Het gaat ons om het vrijwaren van verval. Haal de veilinghuizen eruit en dat betekent een verlies van ons patrimonium. Wij staan er als wachters. Er wordt ook geld mee verdiend. En er zijn ook handelaars die genoeg geld hebben verdiend en toch nog verderwerken.

An: De nieuwe trend is de avant-garde. Wil dat dan zeggen dat er 100 jaar over moet gaan voor interesse wordt gewekt?

Peter: Er moet tijd over gaan. Bourdieu beschrijft dat in de theorie van de piramide⁸. Maar iedereen is nu wel gemakkelijker geïnformeerd via het internet. Dat treedt ondertussen ook op als buffer.

An: Welke invloed heeft onze digitale wereld op het circuleren van objecten, denk je?

Peter: De bronversie zal alleen maar duurder worden.

An: Het concept van incunabelen wordt ook gebruikt in de creatie van nieuwe mediakunst. Het boek van de digitale infrastructuur is nog niet uitgevonden, en dat zal ook nooit één boek zijn, waarschijnlijk eerder verschillende vormen die de overhand nemen. Je ziet nu al dat sommige vormen van sociale media worden gekopieerd, bijgeschaafd op andere platformen. Het gaat om het zoeken naar nieuwe vorm die gaat bij het nieuwe medium, zoals ze dat hebben gedaan voor het toenmalige nieuwe medium van de boekdrukkunst.

Peter: Ja, vroeger werden boeken gedrukt in rollen. Het invoeren van een paginanummer dateert van het begin van de 17de eeuw. Daarvoor had je custoden of boekwachters, woordjes die beneden op de pagina stonden en op het volgende blad verder gingen. De binders waren over het algemeen analfabeten, die de opdracht kregen om de juiste katernen aan elkaar te binden. Voor hen was het een kwestie om dezelfde drie lettertjes op elkaar te laten volgen.

⁸ P. Bourdieu "La distinction", Ed de Mimit, 1979

Je had ook de drukkerssignatuur als een tweede controlemechanisme. Katernen waren genummerd van A1 tot A5 en drie blanco's. Zo kon je zien dat A1 tot en met A8 volledig was, dan begon de B tot en met 8. Dat waren allemaal manieren om een boek leesbaar te krijgen, om iets gemakkelijk te kunnen opzoeken. Dat is allemaal bric-à-brac gebeurd. Als Gutenberg er niet was geweest... Het drukken van een sjabloon of een vorm op papier bestond al. Gutenberg heeft de losse metalen letters uitgevonden. Jarenlang heeft hij dat in stilte gedaan, hij zou het woord van de duivel verkondigen. Dat staat heel schoon beschreven in De Ontdekkers van Daniel Boorstin. Hij heeft leningen moeten aangaan, heeft die niet altijd kunnen terugbetalen, werd achtervolgd door schuldeisers. Maar hij heeft voet bij stuk gehouden. Op einde van zijn leven heeft hij zijn uitvindingen moeten afgeven. Hij heeft pas postuum erkenning gekregen. Waar vroeger een boek werd gedrukt vanuit één blad, een blok hout met daarin de uitgesneden letters, dacht hij, ik ga dat anders aanpakken. Want als er een fout staat, moet heel die blok worden hersneden. Het is waanzinnig wat die man heeft gedaan, alleen al om die lettertjes te gieten in een mal die klein genoeg is, om er genoeg van op een regel te krijgen. Had Gutenberg niet zo gebricoleerd in zijn kelder, jaren aan een stuk, dan waren we misschien heel anders geëvolueerd. En als jij vertelt wat jullie van plan zijn, dan is dat exact hetzelfde wat aan het gebeuren is, vind ik.

Over de liefde voor kennis

Gesprek met Michael Korntheuer, bouwer van de scanbot van Funzie Fonzie Leesmasjien, in HackerSpace Brussels, 22-11-11

Tijdens een gesprek met Michael bekende hij dat hij ook wel echt van boeken houdt en dat ook hij enkele eerste edities in zijn boekenkast heeft staan, die bijzonder zijn. Voor ons gesprek bracht hij twee boeken mee naar de stoffige vitrine van de Hackerspace, en met die boeken ook zijn ideeën over scannen, de openheid van kennis en educatie.

Michael: Ik heb maar twee boeken meegebracht. Ik ben verhuisd. De grootste hoop van mijn boekenverzameling zit nog altijd in kartonnen dozen. Dat is een van de vervelende dingen als je veel boeken hebt en je moet verhuizen. Daarom dat ik ook graag met scanners bezig ben. De meeste van mijn boeken zijn technisch, referentiewerken en dergelijke. I don't care. Dat is gewoon papier dat is samengebonden. Als je dat kan scannen, dan kan je het weggooien. Maar natuurlijk, de mooie boeken, die wil ik niet vernietigen. Daarvoor zou zo'n scanner ook leuk zijn. Wat ik in mijn boekenkast ligt, heb ik dus meegebracht. Het zijn relatief recente boeken, uit 1966 en 1988.

An: Wat is er zo speciaal aan die boeken?

[Michael reikt een groot blinkend boek aan]

Michael: Dit boek is het leukste. Het is een eerste druk, maar dat is ook de enige druk. Zoals je kan zien, staat daar op US Nuclear Weapons. Het werd in kleine oplage gedrukt en is meteen 'infamous' geworden. De auteur, Chuck Hansen, heeft de Freedom of Information Act, een wet in de VS, gebruikt om alles over hun nucleaire programma's los te peuteren. De man heeft een enorme bibliotheek van officiële documenten verzameld en heeft dat dan samengevat in een boek. Het boek staat wel vol fouten. Dat heeft hij dan achteraf ook bekend. Hij heeft er zijn levenswerk van gemaakt. Later versies van het boek werden niet meer gedrukt, die heeft hij zelf op cd-rom uitgegeven. Deze uitgave is in 1988 uitgekomen bij Orion Books. Ik heb het boek begin jaren '90 willen kopen en dat was toen al quasi onmogelijk. De oplage ervan was zeer klein. En het is dus nooit herdrukt. In Europa was het bijna niet te vinden. Het internet bestond toen al wel, in een beperkte versie. Een oud boek vinden was moeilijk. Je moest bij veel mensen gaan aankloppen. Je moest brieven schrijven aan services en zo. Ik heb het nooit gevonden. Ik heb het uiteindelijk kunnen lokaliseren in Oxford. De universiteit had één exemplaar. Ik heb het daar bekeken in 1998. Ik was voor andere redenen in Oxford, [lacht] ik ben niet specifiek

voor dat boek gegaan. Begin 2000 heb ik het eindelijk via het internet kunnen kopen. Op dat moment was de auteur nog niet gestorven. Na zijn dood vroeg men 500 dollar voor dat boek. Ik heb het voor 50 à 60 dollar gekocht. Dat is uit principe, ik wil daar geen fortuinen aan geven. Ik wil het boek wel hebben, maar niet voor een absurde prijs. De huidige prijs ligt tussen de 200 en 300 dollar.

An: Hoe wist je van het bestaan van het boek af?

Michael: Het wordt heel veel als referentie gebruikt. Hansen is iemand die zijn best heeft gedaan om zich zo goed mogelijk te documenteren en dat samen te vatten. Hij was geen academicus, maar een amateur-academicus. Hij had alle informatie die publiek beschikbaar was. Dus in om het even welke andere publicatie was er altijd wel een referentie naar US Nuclear Weapons van Chuck Hansen. En dan zeg je, ik moet dat toch wel eens hebben, als iedereen daarnaar refereert.

Begin jaren '90 was ik student. Nucleaire wapens was iets dat mij interesseerde. Vandaag is de technische informatie daarover meer open. Op het internet vind je nu heel veel. En er zijn nog andere mensen enthousiast over die zaken. Dus je vindt nu betere informatie dan dat er in dit boek staat. Begin jaren '90 was dat niet vanzelfsprekend. Ik hou van fysica. Die bommen zijn pure fysica. Pas op, ik ben een pacifist. Je mag mij niet verkeerd begrijpen. En het feit dat men probeert van fysica, van de natuur zelf, dingen geheim te houden, dat ging voor mij niet.

An: Herinner je je dat moment in Oxford nog, toen je dat boek voor het eerst in je handen had?

Michael: Ja, dat was wel grappig.

An: Heb je er een paar uur mee doorgebracht?

Michael: Ik had niet veel tijd. En dat was wat moeilijk in Oxford. Ik er was voor andere redenen terechtgekomen. En toen ik er was, dacht ik, tiens, ik moet dat boek eens checken. En ze bleken dat dan te hebben. Ik had maar een paar uur tijd. En dat is een heel administratief gedoe in Oxford, alleszins toen. Je moest je inschrijven om de bibliotheek binnen te mogen. Je moest een pasfoto hebben voor je inschrijving.

Elk college heeft een eigen bibliotheek. Ik moest dan ook nog in een specifiek college binnenkomen om daar in de bibliotheek iets te gaan consulteren. Dat was een gedoe.

Het was natuurlijk wel leuk om het boek eindelijk eens te zien. Van de andere kant was ik ook een beetje teleurgesteld, omdat er minder instond dan ik wou. En omdat er dus ook tegen dan duidelijk fouten instonden. Ik weet niet wat Hansens achtergrond is. Hij is zeker geen natuurkundige. De beschrijving van de fysica in het boek, is ook zeer summier.

Maar het is een historisch document. Die man heeft een hele geschiedenis met dat boek. In 1979 was er veel rond dat thema te doen, omdat een links Amerikaans tijdschrift, de Progressive, plannen wou publiceren van hoe een waterstofbom werkte. De journalist Morland⁹ had een artikel van een paar bladzijden geschreven waarin hij de principes beschreef. Hij had al zijn informatie verzameld op een legale manier, door boeken te consulteren, door met mensen te spreken die in nucleaire programma's werkten. Natuurlijk was dat op dat moment een groot geheim: hoe werkt de waterstofbom. Zijn artikel mocht niet gepubliceerd worden en dat veroorzaakte natuurlijk een hele discussie van 'first amendment' in de VS. Toen is die Chuck Hansen op de scène gekomen. Die was daar zelf ook al mee bezig en hij bezat documenten, die aantoonde dat er publiek zeer veel informatie beschikbaar was. Achteraf bleek dat die documenten verkeerdelijk 'declassified'¹⁰ waren, terwijl ze 'classified' hadden moeten zijn. Er waren dus ook fouten geslopen in die procedure, maar Hansen was in die hele storm mee terechtgekomen. Hij heeft daar blijkbaar de goesting te pakken gekregen om daar verder aan te werken, en heeft er zijn levenswerk van gemaakt.

An: Wat is de link tussen dit boek en de boekscanner?

Michael: Dit is een boek dat ik absoluut niet wil weggooien. Het inscannen lijkt me een zeer leuk idee, om het dan altijd te kunnen consulteren waar ik ook ben. Als je voor een maand ergens naartoe gaat, moet je een selectie maken van wat je meeneemt. Het leukste is als je alles elektronisch kan consulteren. Het is nog altijd leuker, voor mij ook, om een fysiek boek vast te hebben; maar als je de keuze hebt tussen een elektronisch boek of niks, dan ga je voor een elektronisch boek. Je kan dan nog altijd de fysieke kopij ergens liggen hebben, als je die echt eens wilt vastnemen.

An: Met de machine die je hebt gebouwd, zou het kunnen dat het boek stuk gaat wanneer je het scant.

Michael: Ja. Toen ik hieraan begon, had ik het idee dat ik het voldoende betrouwbaar kon maken om dat te voorkomen. Ik denk dat dat nog altijd mogelijk is, alleen zal dat veel extra werk vergen. Ik had echt gehoopt dat dat iets zou zijn dat meer mensen zouden bouwen, ook in andere hackerspaces enzo. Dat was een van de goals, toen ik ermee gestart ben, dat het ding zo'n lage technologie zou gebruiken, dat iedereen het kan bouwen. Als ik het voor mezelf had gebouwd, met de idee, ik wil gewoon iets goeds en betrouwbaar, dan had ik het helemaal anders gebouwd. Dan was het bijvoorbeeld nooit in hout geweest. Ik bouw instrumenten voor mijn

⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Howard_Morland

¹⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Classified_information_in_the_United_States

werk, dus ik weet wat ik moet doen om het betrouwbaar te maken. Maar goed, wat ik graag had gezien, was dat dat ergens een vuurtje zou starten en dat andere mensen dat dan ook zouden gaan doen.

An: Dat kan nog gebeuren.

Michael: Er is een ander boekscannerproject dat zeer succesvol is, maar de boekscanner is volledig manueel¹¹. Ik heb mijn concepten daarop gebaseerd. De structuur van dit ding lijkt er zeer sterk op, alleen met dat verschil dat ik wilde dat het automatisch was. Een manuele boekscanner is veel eenvoudiger. Daar kan nooit iets fout lopen. Het vervelende is natuurlijk dat je het manueel moet doen. En als je veel boeken hebt, zou het leuker zijn om het er gewoon in te steken en het te vergeten, en als het gescand is, steek je er een ander in. Maar het was zeker de bedoeling, dat, als dit allemaal goed zou aflopen, ik mijn boeken zou scannen van thuis. Van een aantal kan ik de rug afsnijden en ze zo door de scanner gooien, maar er zijn er ook veel die ik effectief zou willen houden.

An: Zoals dit boek en ook het andere dat je hebt meegebracht?

Michael: Ja, ik zal ook het andere boek laten zien [Philbrook Researches, *Applications Manual for Computing Amplifiers for Modelling Measuring Manupulating & Much Else*]. Het is ook een vreemd boek. Het is in 'landscape' gedrukt.

Dit was een soort bijbel voor mensen die met elektronica werkten in de jaren '60, '70. Het is gepubliceerd door een bedrijf dat elektronica-componenten verkocht, Philbrook. Het amusante is dat een hele generatie daarmee is opgegroeid. Maar vreemd genoeg zijn alle concepten die daarin staan, een beetje verloren geraakt. Er is dus een hele generatie die spreekt van de Philbrook manual. Het hoorde erbij dat je dat had gelezen, dat je dat had als referentiemateriaal, en vreemd genoeg, is dat nu dus zowat uitgestorven. Vandaag is het zeer moeilijk om een goed elektronica-boek te vinden. Je kan een onderscheid maken tussen wat men de digitale elektronica noemt, de nullen en de enen van de computers, wat in essentie bijna over software gaat. Daar vind je handleidingen. Maar over de echte fysische elektronica van de elektronen, zoals de klassieke radio's en tv's, is moeilijk informatie te vinden. Het boek dat ik daarstraks in de scanner heb gelegd, is een andere klassieker. Het is al twintig jaar oud, maar het is een boek dat je vandaag nog altijd moet hebben: *The Art of Electronics* [van Paul Horowitz & Winfield Hill]. Dit is een soort voorganger ervan. Je kan dit boek online consulteren, het is ingescand. Er

¹¹ <http://www.diybookscanner.org/>

staan schema's in dat boek, die je helpen in applicaties, maar er staan ook pagina's in met alle producten die ze verkopen. Dat is duidelijk van het begin. Ze spelen daar niet vals in. Maar vandaag kennen studenten, en ook mensen die mijn leeftijd hebben, dit boek niet meer. Toen ik het opendeed, waren er veel aha-momenten, zo van, dát is het idee dat daarachter zit. Concepten die gebruikt worden, worden overgeschreven. Dat heet cookbook-engineering. Je komt die concepten dan tegen zonder een deftige uitleg. Niemand weet hoe het juist werkt en vanwaar het precies komt. Als je dan dit oud boek opendoet, dan zeg je, ha, dat is de oorsprong. Nu snap ik het!

An: Heerlijk!

Michael: Dat was dus heel leuk aan dit boek. Ik zou nog altijd mensen aanraden om dat boek te lezen als je in elektronica geïnteresseerd bent.

An: Wanneer heb jij het dan gevonden?

Michael: Het papier zit er nog bij, 'thanks for your order'. We zullen eens zien wanneer ik het heb gekocht. Want ik kende het al online. Kijk, in 2009. Dat is vrij recentelijk. Ik heb het gekocht voor 77 dollar inclusief shipment.

An: Dat is al een mooi bedrag. Omdat het een eerste editie is?

Michael: Dit is een tweede editie. Er zijn maar twee edities geweest. De oplage van de eerste was maar klein. De tweede is de uitgave die iedereen gebruikt. Het heeft weinig zin om de eerste editie te gebruiken, want het is echt een boek om te gebruiken. Ik vind het ook aangenaam dat het een oud boek is. Het is gebruikt door iemand, die ook geïnteresseerd was in elektronica. En die misschien nu al dood is, wie weet.

An: Zijn naam staat er nog in met een stempeltje.

Michael: Ha, dat had ik nog niet gezien. De meeste mensen van die generatie, zijn nu aan het sterven.

An: Gebruik jij het nu nog zelf?

Michael: Ja, ik kijk daar nog regelmatig in. Als ik aan iets werk en denk, hoe zat dat nu ook al weer, dan doe ik dat nog open. Ik kan het op andere plaatsen ook vinden, maar ik vind het leuk om naar een origineel stuk te gaan, naar een bron.

En het is amusant, want voor de problemen die ze oplossen in dit boek met componenten van de jaren '60 – en die veel slechter waren dan wat we nu hebben –, zijn de strategieën om de problemen op te lossen, uiteindelijk dezelfde.

An: Heb je enig idee hoe het komt dat het boek in de vergetelheid is geraakt?

Michael: Dat is iets vreemd. Ik denk dat er een algemene trend is, dat wat ooit publieke informatie was, of kennis moet ik zeggen, praktische kennis, dat die meer en meer aan het wegglijden is naar de industrie, en niet meer naar de academische wereld. Om het simpel te zeggen, als je vandaag analoge elektronica wil leren, zou ik niet weten naar welke universiteit in de wereld dat ik je moet sturen, om je te kunnen zeggen, die gaan je een heel goeie opleiding geven. Op de meeste plaatsen wordt er les gegeven, natuurlijk, moet je examens doen, en ik ga niet zeggen dat het eenvoudig is. Maar cruciale dingen worden over het hoofd gezien. En de meeste mensen, als ze uiteindelijk ooit goed worden, de mensen die creatief met andere dingen afkomen, hebben een ander niveau. Want er zijn veel mensen die elektronica professioneel doen en niet meer doen dan cookbook-engineering. Ze gebruiken een schema van iemand anders, passen dat een beetje aan en het werkt. De echt goeie mensen moeten hun kennis oppikken van iemand van een vorige generatie, in een bedrijf meestal, bijna nooit op een universiteit.

An: Omdat die kennis niet geregistreerd is?

Michael: Ik weet het niet. Het is vreemd. Het boek waarover ik daarnet sprak, *The Art of Electronics*, is geschreven door twee natuurkundigen van Harvard. Nu, twintig jaar later, twintig jaar in technologie is een eeuwigheid, dat is bijna stoomtechnologie -, is dat werk nog altijd een referentie. Die auteurs komen uit de academische wereld. Maar ik heb de indruk dat die generaties aan het uitsterven zijn. Hier en daar vind je nog wel iemand die goed is, maar die het op zijn alleen heeft moeten doen. Heel veel dingen die oorspronkelijk uit de academische wereld komen, worden toegepast in de bedrijfsweld. Men maakt daar producten van en dan glijdt die kennis weg. Dan zegt men, je kan dat kopen van dat bedrijf. Goed, geen probleem. Maar die kennis is weg. De mensen die dat oorspronkelijk hebben uitgevonden of ontwikkeld, gaan op pensioen en sterven. De nieuwe generatie pikt dat niet op en plots zit je met een situatie, waarin de kennis die er ooit was in de academische en de publieke wereld, verdwenen of quasi verdwenen is. Die zit allemaal in bedrijven, in geheime hoekjes.

An: Onder patenten.

Michael: Maar dit gaat ook gewoon over basiskennis. Dat is heel bizar. Maar het is een algemene trend. Ik zal je een typisch voorbeeld geven. Toen ik een klein jongetje was en ik moest een wasmachine repareren, dan deed ik dat open en dan was dat heel simpel, want daar zat een plan in. Hetzelfde voor een televisie. Ik ga niet zeggen dat dat altijd simpel was, maar je deed een televisie open en, voor de reparateur, zat daar een plan in. Want hoe moest die anders die televisie repareren? Met de tijd probeert men alles goedkoper te maken, en dan zegt men, als we twee cent kunnen besparen door daar geen stuk papier in te steken met dat plan, dan doen

we dat. Dat is een ding. Maar je hebt ook duidelijk een evolutie dat men niet meer bereid is om die informatie te geven. Vroeger was het logisch dat je een toestel kocht en dat je dat moest kunnen repareren. Die informatie kon toch niet worden achtergehouden. Terwijl dat vandaag de dag omgekeerd is. Als je nu een toestel koopt, en je zou die informatie willen hebben, dan moet je de verkoper bijna met een kalashnikov bedreigen om die te krijgen. En in veel gevallen krijg je ze gewoonweg niet en zeggen ze, we verkopen het niet aan u. Punt.

Ooit was dat dus omgekeerd. Ooit was men in zekere zin fier om te laten zien hoe goed hun ding was. Je kon het nakijken, je kon zien hoe slim ze waren geweest om dat te maken. En die informatie is weg. Ergens eind jaren 80 is dat ergens omgeslagen.

An: Zou je er ook aan denken om de kennis die jij vergaart ter persoonlijke titel ook weer via het digitaliseren van documenten open te stellen?

Michael: Ik denk dat veel boeken al online staan. Er zijn andere mensen die zich realiseren dat dat belangrijk is. Er is één boek dat ik ooit wilde scannen, maar nooit heb gedaan. Het is een wiskundeboek uit de jaren '30. *Advanced Calculous* van Frederick S. Woods. Een boek over Integralen en afgeleiden en dergelijke. Het is de editie waarmee Richard Feynman¹², een natuurkundige, zijn wiskunde mee heeft geleerd. In zijn autobiografie refereert hij naar dat boek, dat hij daar dingen had opgepikt die anderen niet kenden. Hetzelfde verhaal. Toen hij jong was, was dit een modern boek. Als je af en toe een discussie tegenkomt, op het net bijvoorbeeld, over hoe dat nu eigenlijk juist zit met de technieken waarover hij spreekt, dan wil je dat boek, om echt te weten wat er precies staat. Niemand heeft dat boek nog. En ik heb een exemplaar. Ik heb dat al lang geleden vastgekregen, nog voor je gemakkelijk op het internet boeken kon vinden. En toen heb ik al gezegd dat ik het zou moeten scannen, zodat je daar dan een echt open discussie over kan hebben. Misschien heeft Google het ondertussen al gescand, maar dan heb je nog geen volledige toegang. Je mag maar een paar bladzijden zien. Dat is toch nog iets anders. Maar het is zo. Als je echt van kennis houdt, dan is het leukste wat je kan doen, dat verspreiden naar andere mensen. Je verliest er niets mee, je kan er alleen maar mee winnen. Dus, uiteraard, als ik boeken zou kunnen inscannen en als anderen er plezier van zouden hebben, dan heel graag.

An: Je zegt dat je had gehoopt dat andere hackerspaces ook op het boekscannerproject zouden inspelen en een gelijkaardige machine zouden bouwen. Verlangde je dan naar een ander model, of dat ze mee zouden denken over wat het moest zijn?

¹² http://en.wikipedia.org/wiki/Richard_Feynman: Amerikaans natuurkundige in het gebied van de kwantumelektrodynamica. Hij won de Nobelprijs voor de Natuurkunde in 1965.

Michael: Wat ik oorspronkelijk had gehoopt, maar waarvan ik denk dat het niet haalbaar is, is dat je met simpele technologie een betrouwbaar toestel kon maken. Ik heb het specifiek daarvoor ontworpen, met de idee dat er uiteindelijk instructies zouden zijn, video's en tekeningen, zodat je zelf vrij simpel een kopij zou kunnen maken en dan meteen kan beginnen met het scannen van je boeken. Dat was mijn echt groot idee. Ik wou het hier doen, samen met andere mensen, als een collectief project van HSB. En ik hoopte om iets te jumpstarten, dat plots overal in de wereld mensen automatische boekscanners zouden hebben. Dat is een beetje subversief, want wat je natuurlijk stiekem hoopt, is dat mensen zeggen, foert copyright, foert dit, foert dat, wij scannen boeken en wij dumpen dat op het net. Het ligt in dezelfde lijn van wat men met cd's heeft gedaan. Ik vind digitalisering en delen voor boeken veel belangrijker dan voor muziek. Het is mijn stille hoop die natuurlijk niet 100% legaal is, maar goed, als we alleen maar alles doen wat binnen de wet valt, dan gaan we nooit iets veranderen.

An: Het is niet gezegd dat het niet kan, misschien gebeurt het niet in de constellatie die je je had ingebeeld, maar wij zijn er wel in geïnteresseerd.

Michael: Ja, het kan zeker. Maar ik vrees dat je al relatief veel ervaring moet hebben met mechanismes en weet ik veel wat, om dat betrouwbaar te bouwen. De meeste mensen hebben die ervaring niet.

An: Dat weet ik niet.

Michael: Jawel, mijn idee was, effectief, je hebt een schroevendraaier thuis, je hebt een boormachine thuis, hier zijn de plannen, maak het maar. Het verschil is... Bon, op het ogenblik is het nog niet 100% operationeel, maar als het dat uiteindelijk wel is, zal het té gecompliceerd zijn, te veel in details zitten, om het goed te doen werken. En uiteindelijk ben je er niets mee wanneer het maar half werkt. Als iets automatisch is, moet het dat effectief zijn. Als je er moet naast gaan zitten, en ondertussen bij wijze van spreken een boekje moet lezen, dan heb je je doel niet bereikt.

An: Nee, maar je zou ook wel kunnen denken dat het misschien niet is voor iedereen die alleen maar een schroevendraaier en een boormachine in huis heeft, maar eerder voor de klusjesman die geïnteresseerd is in de uitdaging, en er plezier in vindt om het na te bouwen. Ik vind het op zich wel een mooi idee van daar ook een handleiding bij te maken.

Michael: Wel, ik zal het alleszins documenteren als het werkt. Dat wil ik zeker wel doen. Handleidingen schrijven is een stap te ver. Ik denk niet dat ik die energie er nog ga insteken. Maar documentatie is in principe voldoende voor iemand die de ervaring heeft om zoiets te bouwen.

Een handleiding is voor iemand die geen ervaring heeft, daarin moet je echt alles tot in detail beschrijven.

An: Mensen zonder ervaring gaan daar ook niet aan beginnen, denk ik.

Michael: Inderdaad. Maar dat was wel mijn hoop geweest, dat dat kon.

An: Naar mijn gevoel is dit al een hele grote stap. De machines die nu bestaan, zijn oneindig duur. Die staan zover af van een huismodel, dat er misschien wel een tussenmodel mogelijk is.

Michael: Dat was ook een beetje mijn stille hoop. Indien er voldoende enthousiasme zou zijn en omdat het relatief eenvoudig zou zijn om het te bouwen – en ik vrees dat dat laatste dus niet helemaal het geval is – zouden dan veel mensen die dingen hebben, en dan zou er misschien iemand in China zeggen, ah, maar wij kunnen dat wel bouwen voor 110€. En dan moet je niets meer doen. [lacht] Dat zou natuurlijk nog veel leuker zijn. Dat kan ook. Als iemand mij de opdracht zou geven van .. Enfin, ik heb niet de gewoonte om toestellen te bouwen voor massaproductie. Wat ik maak zijn wetenschappelijke instrumenten, kleine series in het beste geval.

An: Prototypes?

Michael: Prototypes. Dat is een heel andere manier van werken. Je hoeft niet te denken aan de kostprijs. Het moet gewoon goed zijn.

An: In welk domein ontwikkel je die?

Michael: Ik ben bezig met massa-spectrometers, instrumenten voor wetenschappelijk onderzoek. Het ontwerpen van dingen voor massaconsumptie is natuurlijk nog een andere zaak. Je hebt daar andere doelstellingen. Maar goed, ik zou het wel graag doen. En ik zou graag in een teampje zitten om dat effectief te doen. Ik ben er zeker van dat het kan, want wat het moet doen, is zeer simpel. Je kan zoiets bouwen en dat verkopen voor 200€ of zo. Dat kan.

An: En dan initieer je een revolutie!

Michael: Ik denk dat niemand dat doet, omdat men denkt dat daar geen markt voor is. Dat is altijd het kip en ei-probleem met iets totaal nieuws. Iemand moet de stap zetten en de durf hebben om te zeggen, ik denk dat er een markt voor is en ik ga het maken. Het moet goedkoop genoeg zijn. Je moet het dus al op een groot volume produceren om het verkocht te krijgen. Mijn hoop was een beetje, dat als men dat zou zien, en zou zien dat er zoveel mensen dat in hun keuken in elkaar aan het knutselen zijn, dat men dan zou zeggen, we kunnen dat maken. En dat mensen dat dan kunnen kopen.

An: Dat kan nog komen.

Michael: Dat kan nog komen. Ik weet het niet. Het zal toch iets moeilijker zijn. Er zijn relatief weinig andere mensen bezig met het knutselen van automatische boekscanners, dat toont ook

aan dat het eigenlijk moeilijk is. Als het triviaal was, waren er nu al twintig verschillende modellen door verschillende mensen gebouwd.

An: Jij hebt heel veel dingen bij elkaar moeten zoeken om het te maken.

Michael: Dat ging wel. De concepten van het scannen van boeken bestaan. Er is dat manuele project, DIY bookscanner, dat relatief goed is gedocumenteerd. Daar heb ik mijn ideeën gepikt, over waar ik mijn belichting moest zetten, waar mijn camera's, hoe ik mijn cradle moest maken om mijn boek daarin te zetten, hoe dat moest schuiven. Voor mij was het belangrijk om elke stap te doen en telkens na te denken over hoe het triviaal genoeg kon zijn, zodat iedereen het kan doen. Dat was de grootste uitdaging. Ik gebruikte een motor van een ruitenwisser, wat een klassieker is voor mensen die een beetje knutselen met iets dat moet draaien en bewegen. Zo'n motor kan je heel gemakkelijk vastkrijgen. En al het andere materiaal kan je bij wijze van spreken in de Brico vinden. Daar heb ik toch veel tijd ingestoken, om dingen te vinden die simpel te maken zijn.

An: Ik denk dat dat een stap is in de richting van je uiteindelijke doel. We zullen zien.

Michael: We zullen zien!

